

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

4-'94

Sint Catharinadal

Iedereen kent het Catharinapark in Wouw, maar niet iedereen weet dat het park zijn naam dankt aan het klooster Sint Catharinadal dat bij Vroenhout onder Roosendaal heeft gestaan.

Het klooster Sint Catharinadal is Nederlands oudste klooster, d.w.z. het oudste convent (een kloostergemeenschap) dat onafgebroken op Nederlands bodem is blijven voortbestaan. In 1971 brachten de Zusters Norbertinessen ter gelegenheid van hun 700-jarig bestaan een bezoek aan Wouw. Dit was niet zo vreemd, omdat het ontstaan van Sint Catharinadal in Vroenhout begon, een gehucht dat kerkelijk tot de parochie Wouw behoort.

Tot op heden is er niet zo veel geschreven over dit klooster. En wat er over Sint Catharinadal geschreven is, gaat vooral over de periode waarin de zusters Norbertinessen in Breda en Oosterhout verbleven. In het tijdschrift van heemkundekring "de Vierschaer" is nimmer iets geschreven over de geschiedenis van het klooster. Over de beginperiode van dit klooster is weinig bekend, omdat er slechts enkele charters over deze periode bekend zijn. Pas sedert de 15e eeuw zijn veel geschreven bronnen bewaard gebleven.

Het Norbertinessenklooster van Sint Catharinadal was vanaf 1647 gevestigd in het kasteeltje "de Blauwe Camer" te Oosterhout. Zoals reeds eerder vermeld, is Sint Catharinadal het oudste vrouwenklooster van Nederland. Achtereenvolgens was het convent van de Norbertinessen gevestigd te Vroenhout (1271-1295), Breda (1295-1647) en Oosterhout (1647-heden).

Enige jaren geleden vond ik enkele geschreven velletjes over het ontstaan en de geschiedenis van Sint Catharinadal, alsmede een tekening waar volgens de schrijver dit klooster gestaan zou hebben. Dit verhaal moet geschreven zijn tussen 1951 en 1953. Wie de schrijver was, werd niet vermeld. Later is mij verteld, dat broeder Emil J.M. van Ravels deze tekst geschreven had. Over de Vroenhoutse periode van Sint Catharinadal is helaas niet zo erg veel bekend. Het verhaal van broeder Van Ravels heeft als uitgangspunt gediend voor het schrijven van dit verhaal, aangevuld met reeds eerder verschenen publicaties over Sint Catharinadal. Getracht is zoveel mogelijk over de periode van Vroenhout te schrijven, omdat deze voor Wouw uiteraard het belangrijkste is.

Kapel

Het "Land van Strijen", dat het westelijk deel van het huidige Noord-Brabant omvatte, was grotendeels in het bezit van twee bekende eeuwenoude abdijen. De streek rond Oudenbosch, Hoeven en Wouw was eigendom van de Cisterciënserabdij Sint Bernaerts op de Schelde te Hemiksem. De Norbertijnerabdij van Tongerlo bezat het gebied rond Zundert, Huijbergen en de heerlijkheid Nispen, Kalmthout en Essen.

Voor de bewoners van de gehuchten Langdonk, Kalsdonk en Hulsdonk werd al voor 1266 een kapel gebouwd. Deze kapel, evenals alle Tongerlo- se kerken en kapellen aan Maria toegewijd, kreeg van bisschop Henricus in 1266 op de donderdag voor het feest van Sint Barnabas enige parochiale rechten, zodat bijv. kinderen konden worden gedoopt.

Op 7 november 1268 heeft de bisschop deze Mariakapel (die in de loop der jaren zou uitgroeien tot de fraaie Sint-Janskerk) geconsacreerd.

In het tijdschrift "Taxandria" uit 1905 schrijft G.C.A. Juten in zijn artikel "De oudste Heeren van Breda" dat Arnoud van Leuven op 7 november 1268 te Wouw, als wettige voogd en als heer van Breda, zijn goedkeuring hecht aan de schenking van negen bunders, tot onderhoud der nieuwe kapel te Roosendaal.

Ook de witte nonnen kwamen naar Roosendaal

Het heldhaftig optreden van Norbertus en zijn volgelingen tegen de ketterijen van Tanchelm te Antwerpen had niet alleen op mannen een grote indruk gemaakt, maar ook vrouwen werden er door aangegrepen. Enkelen vroegen aan Norbertus, of ze zijn leven van volkomen toewijding aan God mochten delen. De stichter van de Orde van Norbertijnen beschouwde deze vrouwen als een geschenk van God om voor de huishouding van zijn samenwonende kanunniken te kunnen zorgen. Zo ontstonden de Norbertijnse dubbelkloosters, die zo werden ingericht dat er een volledige afscheiding was tussen het convent van de mannen en dat van de vrouwen. Slechts door middel van een luikje was enig contact mogelijk. Maar na twintig jaar oordeelde de Generaal-Abt Hugo van Fosses, de eerste abt na Sint Norbertus en het Generaal-Kapittel van 1140, dat het beter was de dubbelkloosters te splitsen. De abten ontvingen de opdracht om op een behoorlijke afstand van het mannenklooster een vrouwenconvent op te richten. Zo'n klooster bleef evenwel aan de abt onderworpen, die de nederzetting van de zusters moest onderhouden. Deze liet zich bij de zusters vertegenwoordigen door een monnik van de abdij, die de titel van "proost" (praepositus) ontving. De moederabdij, vanwaar het vrouwenklooster was uitgegaan, had te zorgen voor het onderhoud van de zusters. Vele abdijen waren in deze tijd arm en waren niet in staat om voor de zusters te zorgen. De abten zagen zich genooddaakt de vrouwenconventen op te heffen, niet abrupt, maar geleidelijk aan. Men verbood eenvoudig om nieuwe novicen aan te nemen. Het gevolg was natuurlijk, dat de meeste vrouwenkloosters op den duur moesten worden opgeheven bij gebrek aan zusters. Tevergeefs riepen de met opheffing bedreigde kloosters de hulp in van de paus. Naar alle waarschijnlijkheid is in deze kommervolle tijd voor de Witte kloostervrouwen nabij Roosendaal te Vroenhout, het klooster Sint Catharinadal gesticht. Het ontstaan van Sint Catharinadal is en blijft echter met vraagtekens omringd, want op dit kritieke ogenblik in de geschiedenis van de vrouwelijke stichtingen van Sint Norbertus komt er ineens een nieuw klooster bij: Sint Catharinadal.

De voormalig archivaris van de abdij van Tongerlo, A. Erens, vermoedt dat Sint Catharinadal een afsplitsing zou zijn van het dubbelklooster Sint Michiel, dat door Norbertus te Antwerpen is opgericht.

Het is zeer vreemd, dat het Generaal-Kapittel van de Orde in 1270 het besluit nam om geen novicen meer tot de Orde toe te laten, maar precies één jaar later Sint Catharinadal officieel in de Orde opnam. Drs. A.W. van den Hurk schrijft in zijn artikel over Catharinadal, dat er in het kapittelbesluit een verzachtende bepaling stond, nl. dat de zusters, die het ordekleed reeds droegen, ook in het klooster mochten sterven. Het staat vast, dat men te doen had met een echte gemeenschap van vrouwen, die het kleed van de Norbertinessen al droegen en hun levenswijze ook volgden. Meermalen kwamen uit particulier initiatief kloosterlijke gemeenschappen tot stand, die pas veel later aansluiting zochten bij een bestaande orde. Zo zal het ook met Sint Catharinadal gegaan zijn; verschillende gegevens wijzen hierop.

Vast staat, dat heer Servatius van Breda de stichter van dit convent was. In oktober 1271 trekt Servatius van Breda, een belangrijk grondeigenaar, naar Prémontré om een door hem gestichte religieuze samenleving van vrouwen, in de Orde op te laten nemen. Het Generaal-Kapittel keurt dit goed en incorporeerde (= inlijven) het klooster bij de Orde van Norbertijnen. Sinds oktober 1271 bestond daarmee Sint Catharinadal officieel als Norbertinessenklooster.

Dat er al een religieuze gemeenschap was, blijkt uit het oudst bewaarde charter dat op Sint Catharinadal betrekking heeft. Het charter van 10 januari 1271 vermeldt:

"In het jaar 1270 vanaf 's Heeren geboorte, 's-Zaterdags na 's Heeren verschijning, is deze kerk en twee kerkhoven gewijd tot eer en lof van de Zalige Catharina, maagd en martelares, door de eerwaarde vader en heer Petrus, door Goddelijke ontferming Bisschop van Odensee en hulpbisschop van Luik. Er zijn relikwieën van heiligen in genoemd altaar geplaatst en wel, haren van de H.Maagd, van de H.H. apostelen Petrus en Bartholomeus, van de H.Marte-

laar Pancratijs en vele anderen. Hij heeft aan genoemde kerk voor eeuwig de gebruikelijke aflaten toegestaan en toegekend en tot getuigenis zijn zegel aan dit stuk gehangen. Gedaan en gegeven in hierboven genoemd jaar en op hierboven genoemde dag.*

Al wordt niet uitdrukkelijk melding gemaakt van de aanwezigheid van de zusters bij de wijding van het kloosterkerkje in 1270 (charter 10 januari 1271), toch blijkt dat de zusters er sedert enige tijd woonden. De in het wit geklede zusters leefden volgens de regel van Norbertus, maar als convent waren ze nog niet officieel in de orde opgenomen. Daarvoor zorgde hun grote weldoener, Heer Servatius van Breda, in 1271. In Prémontré verkreeg Servatius voor zijn Sint Catharinadal de incorporatie in de Orde van Premonstreit. Namens het Generaal-Kapittel gaf de abt Servatius een schrijven mee, waarin zowel het klooster als de kloostervrouwen volledig in de orde werden opgenomen en ingelijfd. Servatius zou de goederen blijven beheren tot aan zijn dood. De abt van Prémontré zou ook een proost benoemen, aan wie het beheer van de goederen werd opgedragen na de dood van Servatius.

Tussen de jaren 1272 en 1282 was Jan van Rotselaer, een kanunnik van de Sint Michielsabdij te Antwerpen de proost. Hij was afkomstig van Leuven en stond vermoedelijk in familierelatie met de Heren van Breda, de grote weldoeners van Catharinadal. Mogelijk heeft hij ook hieraan zijn benoeming te danken. Het voornaamste werk van de proost was de geestelijke verzorging van de zusters. Bovendien was hij verantwoordelijk voor het binnenleiden van de zusters in de eigen spiritualiteit van de orde.

Wanneer de eerste proost, Jan van Rotselaer, benoemd werd tot prelaat van Averbode weten we niet precies, maar het moet gebeurd zijn na februari 1281, want in deze maand vertrekt hij nog aan Nicolaas van Vlassele en zijn vrouw Aleydis 120 bunder land te Vlassele. Proost Michiel van Liedekerke van de abdij Ninove in Vlaanderen volgde toen proost Rotselaer op. Vermoedelijk dankte ook deze proost zijn benoeming aan zijn familiebetrekking met de Heren van Breda.

Nog een andere belangrijke gebeurtenis vond in 1285 plaats. Door een milde schenking konden de zusters, bevrijd van alle stoffelijke zorgen, zich vrij en ongehinderd op het contemplatieve leven toeleggen. Om hen in die veilige beschutting te handhaven, nam paus Honorius IV in de laatste dagen van september 1285 Sint Catharinadal onder zijn bijzondere bescherming. Niemand mocht de personen en goederen aan het convent toebehorend schenden; "hij moge weten, dat hij vervallen zal in de gramschap van de Almogende Heer en zijn heilige apostelen Petrus en Paulus."

Over de stichter Servatius en de eerste weldoeners

Proost Josephus van der Malen (1676 - 1701) meldt in een kloosterkroniek van 1676:

"Ic vont op een vuyl out papier geschreven, dat die Servatius en sijne vrouw omtrent het jaer 1250, hoorende den wonderen voortganck der Orde van Premonstreyt, hun dochters met eenige anderen hebben laeten woonen in het wit gecleedt om saemen een devoot leven te lever".

En elders schrijft hij in dezelfde kroniek:

"desen Servatius van Liedekerke, had bij sijnen vrouw Ymesoete gewonnen eenen sone Raso van Liedekerken en seven dochters: Catharina, Sophia, Helena, Claresta, Elisabeth, Leonora en Petronella: waarvan 't beginsel van 't clooster S. Catharinendal genomen heeft."

Historici hebben echter nooit gebouwd op dit "vuyl out papier", omdat het verdwenen is.

Als een vaststaand feit mogen we aannemen, dat de reeds eerder genoemde Servatius de stichter en eerste grote weldoener van Sint

Catharinadal is. Hij heeft zelf, zoals de incorporatie-brief nadrukkelijk vermeldt:

"het klooster gesticht, de grond en gebouwen geschonken, vele goederen tot onderhoud van de zusters bestemd en zelfs de eerste zusters bij elkaar gebracht."

De incorporatiebrief van het Generaal-Kapittel op 9 oktober 1271 vermeldt dit alles zeer uitvoerig. Na deze datum vernemen we niets meer van Sint Servatius.

J.M.H. Broeders heeft in "De Oranjeboom" in 1971 een uitgebreid artikel gewijd aan deze Servatius, evenals P.C. Boeren in het jaarboek "de Ghulden Roos", nr. 21 uit 1961.

Broeders komt tot de conclusie, dat deze Servatius geen heer van Breda was en niet de vader was van Raso van Gaveren en dat hij zelfs geen Liedekerke was. Erens tekent bij een akte uit 1271, die betrekking heeft op Catharinadal, aan:

"Servatius dictus de Breda: Een ongekende grondeigenaar. Is het wellicht dezelfde als Servatius, famulus nobilis viri Henrici de Breda, die in 1267 eene gift doet aan St.Pieter te Gent?"

Als deze Servatius van Breda dezelfde is als "Servatius, dienstman van edelman Henricus van Breda", is het begrijpelijk dat we als nieuwe weldoeners ontmoeten de Heer van Breda. Ze schenken goederen, landerijen en een watermolen te Havinckdonk aan het klooster.

Arnoud van Leuven, de Heer van Breda, en zijn vrouw Elisabeth zegden zelfs in een charter de bescherming door hun nakomelingen toe en dit alles "tot vergiffenisse van onsen sonden en de saelicheyt der sielen van onse voorouders". Heel opmerkelijk is, dat de opvolgers van Arnoud en Elisabeth zich altijd aan dit charter hebben gehouden. Daardoor hebben later ook de Oranjevorsten, als Heren van Breda, al hadden ze een andere

godsdienst, toch steeds ten volle het klooster beschermd en voor ondergang behoed.

Boeren tracht in zijn artikel aan te tonen dat deze Servatius dictus de Breda ook voorkomt onder de namen Servatius van Steenlande, Servatius van Vlaanderen, Servatius filius Juten en Servatius Egidii de Hontshogt. Hontshogt is een variant van Honscot of hoscot, de toen gebruikelijke spelling van de plaatsnaam Hoog-Schoten. De eerste heer van Hoog-Schoten was Egidius, de zoon van Godfried II van Breda. Volgens Boeren is deze Servatius een zoon van deze Egidius van Breda. Hij wordt niet voor niets genoemd "dictus de Breda" (naar men zegt van Breda).

Broeders komt tot de volgende zienswijze: Servatius dictus de Breda stichtte in 1271 of kort daarvoor het klooster Sint Catharinadal en begiftigde dat met enkele goederen. In hetzelfde jaar namen Arnold van Leuven en Elisabeth van Breda deze goederen in bescherming en zij scholden 100 schellingen aan cijns kwijt, die hun uit deze goederen toekwamen. De originele akten werden opgemaakt op 6 juli 1271 en daarin werden de begunstigden de "priorissa et sorores" van het klooster genoemd. De proost werd niet genoemd en terecht, want het convent was nog niet opgenomen in de Orde van Premonstreit. Deze gebeurtenis vond plaats op Sint Denijsdag (9 oktober) van het jaar 1271. Er was dus nog geen proost en Servatius werd aangewezen voor het beheer van wereldlijke goederen.

Hieronder volgt een overzicht van de goederen, voor zover bekend, welke de Heren van Breda aan het klooster Sint Catharinadal hebben geschonken:

Charter van 6 juli 1271:

Arnoud van Leuven, heer van Breda, en zijn vrouw Elisabeth, nemen de goederen der Zusters van Sint Catharinadal onder hun bescherming, maken ze vrij en verlenen kwijschelding van een cijns van 100 schellingen.

Charter van 6 juli 1271:

Idem, kwijtschelding van de jaarlijkse pachtsom, welke rustte op 30 bunder grond op Kalsdonck en verder op landerijen in Steenberg, Swartenbergh, Wildenberghe, Vlassele en Oosterhout.

Charter van 8 september 1279:

Arnoud van Leuven, heer van Breda en zijn vrouw schenken aan de proost en het zusterklooster van Sint Catharinadal 40 bunder onbebouwde grond te Hongersberg, in de richting van Oosterhout, 24 bunder grond te Zusters-Roete, 15 bunder achter het Oosterhoutse bos in de richting van Dongen, 14 bunder grond te Princenhage.

Charter van 20 september 1279:

Arnoud van Leuven, heer van Breda en zijn vrouw, schenken aan de proost en het zusterklooster van Sint Catharinadal een watermolen, te Havicdonc gelegen, alsmede het visrecht vanaf de molen tot aan Calwentryest. Dit visrecht van voor het klooster Sint Catharinadal van zeer groot belang, want de orde verbood het gebruik van vlees.

Charter van 2 februari 1280:

Arnoud van Leuven, heer van Breda en zijn vrouw, schenken aan de zusters van Sint Catharinadal 30 bunder bebouwde grond, bos en weiland, nabij het klooster gelegen, 120 bunder bebouwd land en heide te Zevekensberg, 40 bunder land te Calsdonc en 24 bunder grond te Tenvelde.

Charter van 10 september 1289:

Raso I van Gaveren, heer van Liedekerke en Breda, en zijn oudste zoon Raso van Boenlar, schenken aan de proost en het klooster van Sint Catharinadal 10 ven moerland tussen Gastel en Roosendaal.

In nevelen gehuld

Zoals reeds eerder vermeld, vermoedde Erens dat Sint Catharinadal een afsplitsing zou zijn van het dubbelklooster Sint Michiels te Antwerpen. Indien het louter een verplaatsing van Santvliet naar Vroenhout was geweest, kon er geen sprake zijn van een nieuw klooster. Dan zou de naam vermoedelijk gehandhaafd zijn, zoals ook gebeurde toen het Vroenhoutse klooster verhuisde naar Breda en later naar Oosterhout.

Proost Antonius Pauly (1189-1190) acht het waarschijnlijk, dat er enige zusters van het Sint Magdalenaconvent naar Vroenhout zijn gekomen om de nieuwelingen, de zeven voornoemde dochters van Servatius van Breda, volgens de spiritualiteit van het Norbertinessenleven te vormen.

Zo zou Sint Catharinadal de bewaarster zijn van de alleroudste tradities van de Orde.

Anna van Baarlandt is de eerste kloostervrouw die genoemd wordt in een Roosendaalse schepenbrief van 5 november 1292. Zij is een dochter van Dirck Van Baarlandt. Mogelijk is deze de priorin Anna, die op de dodenlijst van vóór de reformatie (necrologium ante reformationes) vermeld staat op 24 juli. Deze priorin zou gestorven zijn op 21 juli 1305.

Het aantal zusters met wie het klooster begon, is moeilijk na te gaan. Het gebruik wilde, dat een klooster minstens 12 miniales (zusters) telde. Geen bisschop zou een klooster van kleiner omvang goedkeuren en geen kloosteroverheid zou haar in de Orde inlijven. We weten niet of hierop uitzonderingen voorkwamen.

Ook het jaar waarin Servatius deze kloostervrouwen liet samenwonen is onbekend. Van Goor spreekt van 1268, Krüger van 1269.

In de oorkonde van 6 juli 1271 nemen Arnoud van Leuven, heer van Breda en zijn vrouw Elisabeth de goederen van de Zusters van Catharinadal onder hun bescherming. In deze oorkonde, drie maanden voor de officiële incorporatie, is er sprake van de "priorin en de zusters van **Sint Catharinadal van de Orde van Premonstreit.**" Voor het eerst worden hier de naam van het klooster en van de Orde in één adem genoemd. Dat duidt tevens op een vroegere aanloopperiode.

Ook wat de priorinnen betreft, tasten we in het duister. Vicaris Van der Aura noemt in "Geschiedkundige bijdragen betreffende het Norbertinessen-klooster van Sint Catharinadal" uit 1894 als eerste priorin Avezoete de Borteldonck, maar hij vertelt er op voorhand bij dat hiervoor geen bewijzen zijn. (of is "Avesoete" een verschrijving van "Ymesoete", de vrouw van Servatius?). Haar sterfdag staat in het obituarium (boek van overledenen) aangegeven op 30 september, zonder vermelding van een jaartal. Zo is van de tweede priorin, Elisabeth de Ramsloe, alleen met zekerheid bekend, dat zij op 3 november gestorven is. De reeds vermelde Anna van Baarlandt zou dan de derde priorin zijn. Het werkelijke begin van de stichting te Vroenhout is in nevelen gehuld.

De Sint Aagtenvloed in 1288

Niet lang mochten de zusters zich in het ongestoorde bezit van hun kloosterlijke rust verheugen. West-Brabant lag in die tijd nog open voor het water. Een natuurramp in 1288 vernielde de Scheldedijken bij Lillo en het gebied vanuit de richting Steenberg en werd ten dele overstroomd, omdat er geen binnendijken waren. Heel het pas aangeslibde gebied overstroomde, slechts de hoge delen, zoals Steenberg, Hilderberg, Wagenberg en Geertruidenberg staken boven het water uit.

Ook zetten hoge vloed en het land regelmatig onder water. Het Vroenhoutse klooster dat aan de rand van het noodgebied lag, werd bedreigd. Bovendien brachten de overstroomde gebieden geen pacht meer op, zodat de financiële toestand van het convent onhoudbaar werd en het klooster tot zware armoede verviel.

Verplaatsing van het klooster

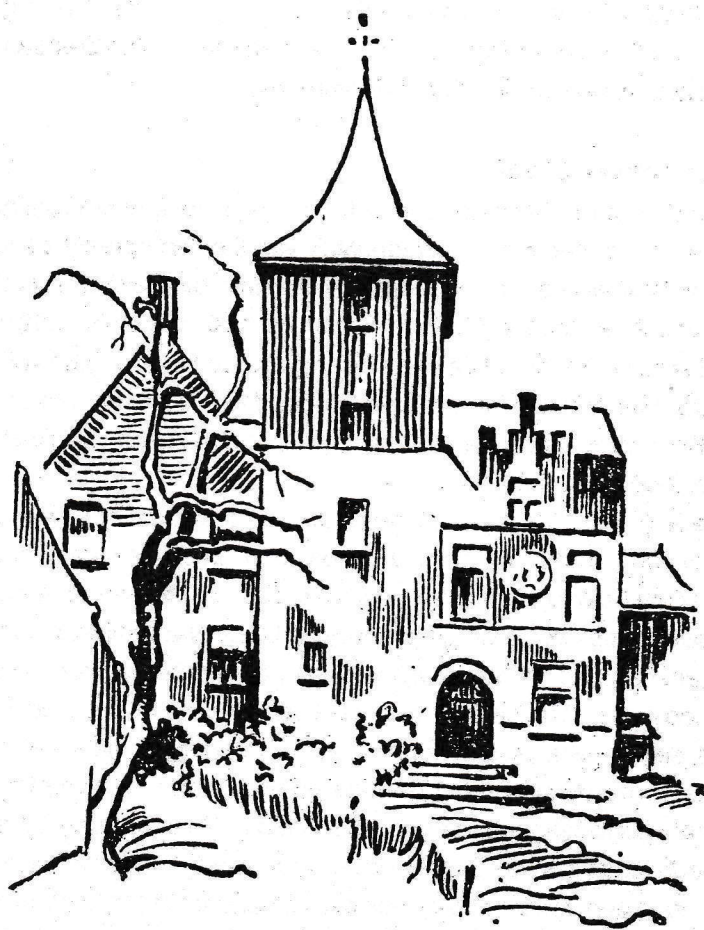
Na overleg met proost Michael van Liedekerke en de Vader-Abt te Prémonstré werd ingegaan op het voorstel van de Heer van Breda, Raso II van Gaveren om het convent over te brengen naar Breda. Nog steeds wordt een brief bewaard van de Generaal-Abt van de Norbertijner Orde aan de bisschop van Luik. Daarin verzoekt de Generaal-Abt om de verplaatsing van het klooster naar Breda goed te keuren. Als reden werd

4
aangegeven, dat door de overstroming de zusters hun klooster te Vroenhout niet meer konden bewonen.

De kloosterzusters vonden een voorlopig onderdak bij de "grauwe zusters" van het gasthuis te Breda. In hetzelfde jaar, 1295, begiftigde de heer van Breda de proost Michiel van Liedekerke met een beneficie en wel een kapelanie aan de Bredase parochiekerk. Dit gaf aan het berooide convent en haar proost meteen enig inkomen.

Die vereniging met het Gasthuisconvent had een dubbel doel: ten eerste om onderdak en onderstand te verschaffen aan de tot armoede gebrachte Norbertinessen en ten tweede om te zorgen dat de zieken en hulpbehoevenden de nodige verzorging zouden ontvangen. De gedachtengang van Raso om van de Norbertinessen gasthuiszusters te maken zal echter wel op verzet gestuit hebben. In 1308 (scheidingsakte van 22 april 1308) moesten de schepenen van Breda wederom een goederenscheiding uitspreken en beide instituten geheel van elkaar los maken. Bij bovenvermelde goederenscheiding kregen de zusters ook het recht "op die gemeynt van Breda acht coye, acht verken ende vire perden" in te scharen. Dat wijst erop dat het "Convent van de H. Catharina van Breda", zoals het nu doorgaans heet, voor zijn bestaan ook aan landbouw deed. Hiermee is tot een blijvende vestiging in Breda besloten en eindigt definitief de Roosendaalse periode van Sint Catharinadal.

Toch bleef het klooster nog betrekkingen met de plaats van haar eerste vestiging onderhouden. Het convent bezat te Roosendaal immers nog talrijke landerijen in eigendom. De zorg van de Oranjevorsten als Heren van Breda voor Sint Catharinadal mag blijken uit het volgende. Om het klooster in de roerige tijden van de 80-jarige oorlog van een zekere ondergang te redden, liet Maurits zijn rentmeester de inkomsten van het klooster aantekenen. Met betrekking tot Roosendaal lezen we in dit verslag het volgende: de roggepachten onder Roosendaal brachten nog 6 veertel op, de landhuur van 18 bunder beemden te Roosendaal achter het (Turf)hoofd 220 Rijnse guldens, een half gemet in "de Maijen" bracht 4 Rijnse guldens en 10 stuivers op, terwijl enkele rekeningen nog ruim 11 Rijnse guldens en 15 stuivers opbrachten.

St. Catharinadal

Het laatste originele charter dat Sint Catharinadal met betrekking tot Roosendaal bezit, is van 14 september 1518, maar in afschriften gaat het door tot 1557. Eeuwenlang bleef er dus een zakelijke band bestaan tussen de Norbertinessen en de vrijheid Roosendaal.

Wat er achter bleef

Volgens de historici heeft het land rond het oude klooster te Vroenhout wel 40 tot 50 jaar onder water gestaan. M.F. van Oosten spreekt dit tegen in zijn boek "Invloed van de bodemgesteldheid en de waterhuishouding op het agrarisch landschap rondom Wouw". Hij stelt, dat er in 1288 wel een stormvloed was, maar dat de overstroming niet zo langdurig was of ernstig van aard. Het feit dat het klooster pas in 1295 is verlaten, pleit hier al tegen. Bovendien ligt de plaats waar het klooster waarschijnlijk zou hebben gestaan 2.50 m tot 3.20 boven NAP.

Vermoedelijk was het grootste deel van het gebouwencomplex uit hout opgetrokken, omdat in die tijd steen zeer kostbaar was. Naar alle waarschijnlijkheid bestond het kloostercomplex uit een boerderij met bijgebouwen, omdat dit de gewoonte was bij de Norbertijnenkloosters en een (stenen) kapel. De regel schreef voor, dat in de kloosterpanden een kerk moest zijn. Tot de reguliere plaatsen behoorde ook: de refter of eetzaal, een ziekenhuis, een dormtoir of slaapplek, vermoedelijk gelegen op de bovenverdieping, een poorthuis en een gasten- of spreekhuis.

In de transportboeken en schotboeken uit de 17e eeuw is er sprake van "een stede lands aan de Capelle onder Vroenhout", of (zoals het geschreven stond in een vroeg zeventiende eeuws handschrift): "De capelle en de erve van de nonnen, nu residerende tot Oosterhout". Hieruit zou blijken dat de kapel de overstromingen heeft overleefd. R. van Hasselt maakt in zijn artikel in "De Ghulden Roos" uit 1942 over Roosendaalse buurtschappen hiervan ook melding. Hij gelooft overigens niet, dat hiermee de kapel van het klooster wordt bedoeld, maar een andere die veel later is gebouwd.

In het verleden hebben in de wijde omgeving van Wouw diverse kapellen gestaan. Volgens de voormalige archivaris van de Cisterciënserabdij van

4

Bornem, fr. A. Fruytier, waren sommige van die kapelletjes in het bezit van enige inkomsten of goederen; andere werden onderhouden door de omwonenden. De parochie Wouw had vóór 1648 in de verschillende buurtschappen zulke kapellen, waarin een enkele maal de H. Mis werd opgedragen. Omstreeks 1750 wist men nog de plaats aan te wijzen waar deze kapellen stonden. Eén van deze kapellen stond te Vroenhout. In 1770 zag men nog de bouwval, waarin een smidse was ondergebracht. Zij was groot genoeg om er de H. Mis in te lezen. Lange tijd behield deze kapel enige inkomsten uit een eigendom, zelfs nog in 1693. Fruytier verhaalt verder dat er nog een tweetal stenen kruisen waren opgericht. Eén van deze kruisen, een kruis van blauwe steen, was opgericht op het eind van de Vroenhoutsestraat. Van dit kruis waren in 1770 nog overblijfselen te zien.

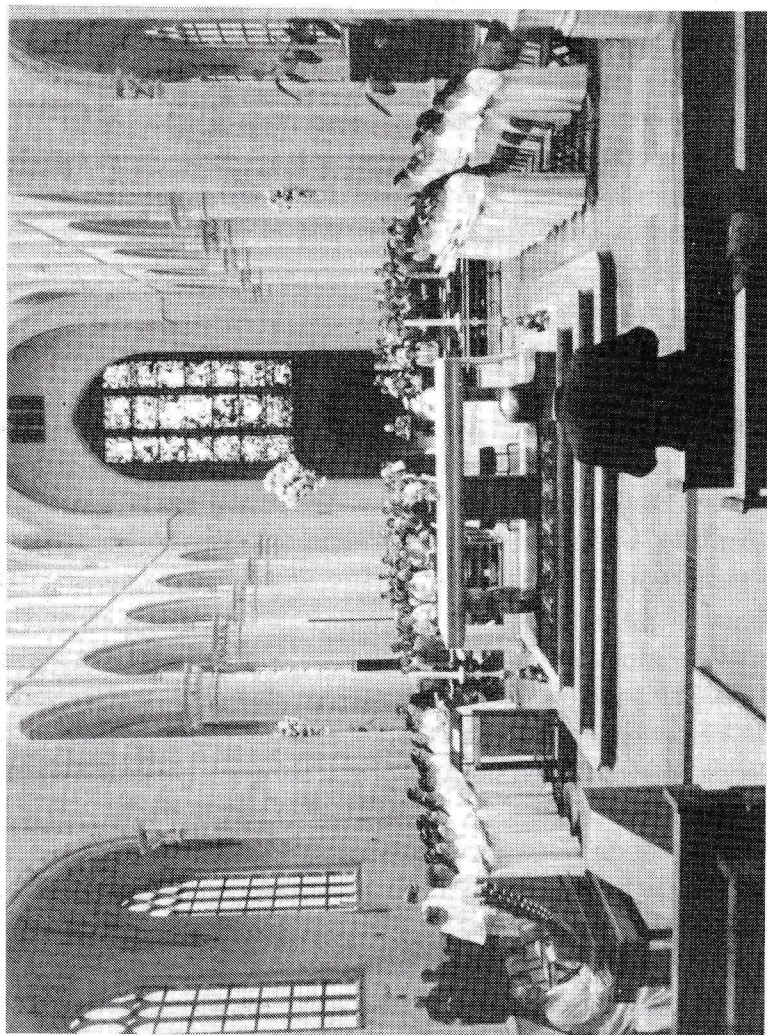
Volgens Van der Aa was er in de 18e eeuw "niets van het klooster over dan een stuk van de toren der kerk en een eind verder een zuil van blauwe steen". Hiervan was in het begin van 1900 nog iets te zien.

Naar mijn mening was er van de (stenen) kapel na enkele honderden jaren niet veel meer over. Als de kapel de overstromingen had doorstaan en de nonnen naar Breda vertrokken waren, kwam zo'n kapel gauw in verval.

Ook de Vrede van Munster uit 1648 speelde een grote rol. De kerken moesten overal gesloten worden en raakten daardoor snel in verval. Hetzelfde lot ondergingen de diverse kapellen en kapelletjes die in de verschillende buurtschappen stonden, omdat deze ook gesloten moesten worden.

Het is bekend, dat de Wouwse bewoners de stenen van de ruïne van het kasteel van Wouw hebben gebruikt voor het aanleggen van wegen en het dichten van kuilen in de wegen. Zo zal het ook gegaan zijn met de kapel, wanneer deze niet meer als zodanig werd gebruikt.

Van het uiterlijk van de kloostergebouwen weten we weinig of niets. Zelfs de ligging is nooit met zekerheid achterhaald. In het verhaal schrijft broeder Emil van Ravels dat een wichelroedeloper in 1951 de juiste ligging van de funderingen heeft kunnen aangeven, en dat aan de hand van zijn bevinden een (globale) plattegrond is gemaakt. Volgens de wichelroedeloper zou het klooster niet gebouwd zijn op de plaats waar oude namen in

De viering van het 700-jarig bestaan van Sint Catharinadal in 1971. De zusters brachten toen een bezoek aan Wouw en luisterden in de Lambertuskerk een dienst op. (Foto collectie gemeente Wouw).

verbasterde vorm nog voorkwamen, (namelijk ten noorden van de Dalstraat en ten westen van de weg naar Kruisland), maar juist ten oosten ervan. Het enige wat misschien duidelijk naar voren kwam is een (klooster)kapel, welke aan de west-oostwaarts gerichte vleugel van het gebouw was gebouwd. Van de noord-zuidwaarts gerichte vleugel weten we niet veel méér dan de lengte en de breedte. Een volledige indeling van de plattegrond zijn we door de onderzoeken van de wichelroedeloper niet rijker geworden. De tekening die gemaakt is aan de hand van de bevindingen van de wichelroedeloper, komt overeen met het kaartje dat R. van Hasselt in 1942 heeft gemaakt voor zijn artikel over Roosendaalse buurtschappen (Vroenhout en Boeiink). Op dit kaartje (toestand 1820) geeft Van Hasselt een aantal percelen aan die herinneren aan een kapel en een kerkhof.

Uit een oude, zo niet de oudste oorkonde van Sint Catharinadal, lezen we op dat op 10 januari 1271 de bisschop van Luik naar Vroenhout is gekomen en dat hij de kloosterkerk, het altaar en de beide(?) kerkhoven heeft gewijd.

Op bijgaande tekening, gemaakt aan de hand van de bevindingen van de wichelroedeloper, staat een begraafplaats aangegeven. Men heeft er in vroeger tijd wel eens geraamten opgegraven en de overlevering in Vroenhout wil, dat dit een van de kerkhoven is. De beuken- en meidoornhaag gaven aan dit weiland een kerkhofachtig voorkomen. De desbetreffende akte spreekt van twee kerkhoven. Eén kerkhof lag uiteraard bij het klooster ten behoeve van de kloosterlingen. Het is zeer aannemelijk dat op enige afstand van het klooster een tweede begraafplaats lag voor de omwonenden. Dit zou dan het kerkhof kunnen zijn, dat op de tekening is te zien en misschien is er in de loop der tijden wel een kapel bijgebouwd. Het is bekend, dat in een aantal buurtschappen kapellen stonden, waar een priester van de abdij van Bornem de H. Mis opdroeg. Ook op Vroenhout stond zo'n kapel. Het is zeer goed mogelijk, dat de kapel die de wichelroedeloper vond, een dergelijke kapel is. Naar alle waarschijnlijkheid is dit niet de kapel die bij het klooster Sint Catharinadal behoorde. Dit laatste is slechts een gissing van mijn kant, want bewijzen hiervoor zijn er

niet. Ook R. van Hasselt komt in zijn artikel over Vroenhout en Boeiink tot deze conclusie.

Van Heemkundekring "de Vierschaer" vernam ik, dat er een bodemonderzoek heeft plaatsgevonden op de percelen, waarvan de veldnamen duiden op de aanwezigheid van het klooster. Duidelijk is een verhoging te zien waar - naar men vermoedt - het boerderijen- c.q. kloostercomplex heeft gestaan. Het gebied dat onderzocht werd, had een afmeting van 60 m bij 60 m en om de 10 meter vonden boringen plaats. Er is tot drie meter diep geboord. Als bovenste laag trof men een humuslaag (teeltlaag) aan. Vervolgens een zandlaag van wel twee meter dik, vermoedelijk zeezand (hoewel men geen schelpen gevonden heeft) en tenslotte weer een humuslaag van 20 à 30 cm. Het vermoeden bestaat dat op de tweede humuslaag het kloostercomplex heeft gestaan. Uit het onderzoek zelf is echter niets naar voren gekomen waaruit blijkt dat er een wooneenheid heeft gestaan.

Tegelijkertijd heeft ook een onderzoek plaatsgevonden door de heemkundekring "Roosendaal en Nispen" op de plaats waar volgens de wichelroedeloper de kapel heeft gestaan. Ook dit onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van een stenen kapel ter plaatse.

Zelf heb ik niet veel vertrouwen in het werk van een wichelroedeloper. Momenteel zijn er veel betere methoden om zoiets vast te stellen. Als de funderingen inderdaad nog in de grond zitten is het vanuit de lucht door onze moderne methoden vast te stellen. Dit is ook met de fundering van het kasteel te Wouw gedaan. Maar zo'n onderzoek kost uiteraard veel geld.

Talrijke namen van percelen, zoals "Abdey", zes percelen die de naam "t Heijderdeije" of "het Dal" dragen en de naam Dalstraat, houden in de landelijke rust van Vroenhout tot op heden de herinnering levend aan het eerste vrouwenconvent in de Baronie van Breda, dat thans nog te Oosterhout gevestigd is.

Wouw, oktober 1994

Jan Schijven

(Bewerking naar een verhaal van broeder Emil J.M. van Ravels)

Geraadpleegde literatuur:

1. De Norbertinessen van Sint Catharinadal.
in: Berne, godsdienstig tijdschrift, jaargang XIX, 1966, nr. 9-10
2. Sint Catharinadal, zeven eeuwen Brabants Norbertinessenklooster.
door: drs. A.W. van den Hurk, P.praem
in: Brabantia, 1971, pag. 146 t/m 151
3. De oorkonden van het Norbertinessenklooster Sint Catharinadal.
door: A. Erens
4. Over Servatius, de stichter van Sint Catharinadal.
door: J.M.H. Broeders
in: "De Oranjeboom", 1971, blz. 13 t/m 28
5. Sint Catharinadal. Schets ener geschiedenis van het oudste klooster van Nederland.
door: Aug.C.J. Commissaris, Breda-Oosterhout, 1947
6. Sint Servatius in West-Noord-Brabant.
door: dr. P.C. Boeren
in: jaarboek "De Ghulden Roos", XXI (1961), pag. 129 t/m 138
7. Roosendaalse buurtschappen.
door: R. van Hasselt
in: jaarboek "De Ghulden Roos", 1942, pag. 42 t/m 55
8. Invloed van de bodemgesteldheid en de waterhuishouding op het agrarisch landschap rondom Wouw.
door: M.F. van Oosten, Wageningen, 1975
9. Beschrijvinge van stadt en lande van Breda.
door: E. van Goor, Den Haag, 1744
10. Geschiedenis van het bisdom Breda III.
door: J.B. Krüger.
11. Aardrijkskundig woordenboek.
door: A.J. van der Aa, Gorinchem, 1839-1851

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.